

PEDRERES I PEDRA A LA MALLORCA MEDIEVAL (SEGLES XIV-XV)

DRA. MARIA BARCELÓ CRESPI
Universitat de les Illes Balears

RESUM:

El tema de les pedreres comporta un llarg seguici d'elements objecte d'estudi on no sempre la matèria primera, la pedra, és el més essencial. Interessa la ubicació, l'organització de l'explotació, la gestió econòmica, l'extracció del material i l'utilatge específic, les tècniques de transport i comercialització, les condicions de vida dels obrers, el proveïment per a grans obres públiques, etc. Aquest treball pretén estudiar tot això a la Mallorca dels segles XIV i XV.

PARAULES CLAU: pedra, pedrera, Mallorca, segles XIV-XV

ABSTRACT:

The subject of study focused on quarries does not only imply the analysis of the raw material, that is to say the stone, but also entails other issues related to their use and exploitation. This paper deals with the study of Majorcan medieval quarries as a whole. Its main purpose is to point out some particular aspects related to location, work organisation, economic management, extraction techniques, means of transport and commercialisation of the raw material, as well as supplying for the Public Works. Moreover, it also focuses on the tools used by the quarry workers and on the stonecutters' working conditions.

KEYWORDS: Stone, Quarry, Majorca, 14th and 15th centuries

El tema de les pedreres comporta un llarg seguici d'elements objecte d'estudi on no sempre la matèria primera, la pedra, és el més essencial. Interessa la ubicació, l'organització de l'explotació, la gestió econòmica, l'extracció del material i l'uti-

llatge específic, les tècniques de transport i comercialització, les condicions de vida dels obrers, el proveïment per a grans obres públiques, etc.¹

Les característiques geològiques de Mallorca permeten que els practicants de l'art de la construcció emprin com a matèria constructiva essencial la pedra. D'una banda, l'existència de pedreny sedimentari de diferents qualitats, la pedra maresa, fàcil de tallar, i de l'altra, les calcoarenites o pedra viva, d'extracció difícil i massa dura per a una talla adient, seran els elements més adequats.

Principals pedreres

Habitualment eren les grans pedreres les que proveïen els *picapedres* mallorquins de matèria primera per a les seves obres. Les referències quasibé sempre documenten pedreres obertes a la costa, en terrenys sedimentaris on la pedra maresa era el material més apte per a la construcció.

Noms com Cala Sa Nau (Felanitx), Rafalbeig, Sa Porrassa i Port Alt (Calvià), Cap Blanc i Cap Enderrocat (Llucmajor) o Santanyí compareixen constantment en època medieval, mentre que les indicacions sobre la pedra viva, concentrada a la Serra de Tramuntana, són gairebé inexistents malgrat la presència de la pedra de Morneta (Binissalem), de color rogenc, emprada amb assiduitat a causa de la coloració atractiva que presenta, sempre com element decoratiu.

Els grans edificis de la Ciutat de Mallorca gòtica (La Seu, l'Almudaina, castell de Bellver, la Llonja i altres) requerien pedra provinent de diferents pedreres encara que alguna fos més usual que altres. Per al cas de la Seu, segons explica Joan Domenge, tres foren les vies per aconseguir la pedra: explotació de pedreres que tenia en propietat, compra de quantitats respectables de pedra a algun particular que tenia les seves pròpies pedreres, i compra puntual a algun particular, normalment a mestres de l'obra, que disposaven d'alguna pedra útil.² Amb el permís del mestre major o dels canonges obrers, la pedra que sobrava quan s'havia acabat una capella o un tram de la Seu podia ser venuda a particulars o a una altra església.³

Durliat assenyala l'ús de tres tipus de pedra en la construcció del castell de Bellver: el marès o pedra maresa extreta de les galeries subterrànies situades a poca distància del mateix castell designades com coves on els obrers treballaven amb llums d'oli, la pedra de Port Alt i la pedra de Santanyí.⁴

¹ Una informació adient sobre el tema es pot veure al conjunt d'articles recollits per Odette CHAPELOT i Paul BENOIT, *Pierre et metal dans le bâtiment au Moyen Âge*, Paris, 2001.

² Joan DOMENGE I MESQUIDA, *L'obra de la Seu. El procés de construcció de la catedral de Mallorca en el tres-cents*, Palma, 1997, p. 255.

³ Jaume SASTRE MOLL, *La Seu de Mallorca (1390-1430). La prelatura del bisbe Lluís de Prades i d'Arenós*, Palma, 2007, p. 91.

⁴ Marcel DURLIAT, *L'art en el regne de Mallorca*, Palma, 1964, p. 151.

L'activitat de les pedreres esmentades, com a mínim, ja està ben documentada a principis del segle XIV.

Una dada interessant del 18 de febrer de 1319 informa com Pere de Pedrós i Jaume Verneda (?), picapedrers, reconeixen el deute de 40 sous a Antoni Pons i Guillem Anglada *ad opus vestri et vestrorum in vestra petraria, quae est apud Porraciam, centum duodenas lapidum scilicet degastada et portata in barcha*. Sembla que la quantitat deguda és minsa i només deu correspondre a una part o alguna altra cosa. L'instrumental per tallar-la era de la pròpia pedrera.⁵

La pedrera de Rafalbeig, situada al litoral del terme de Calvià, passat el cap de Cala Figuera i front a l'illot del Toro, proporcionà abundant material per a les construccions gòtiques mallorquines, en especial les de la Ciutat.⁶ A tall d'exemple, el 1329 en la reparació de les torres de Portopí; el 1383 en el castell reial de l'Almudaina; el 1416 en una capella del convent de Santa Clara; el 1417 en la presó reial; el 1454 en les obres del moll o en les dels arcs dels tints. Aquestes pedreres sovint són referenciades en la documentació medieval.⁷

Marimon de Vila Major, picapedrer, el 30 de gener de 1344 venia a Pasqual Sanglada, també picapedrer, *duodecim duodenas lapidum maresie de galga de petraria videlicet de Rafalbeit*, les quals prometia *aportare et tradere seu tradi facere ad mollum maris vel ad Portellam vocatam d'en Fusser*.⁸

A dir veritat, només sabem de l'ús de la pedra de Rafalbeig en edificis emblemàtics o cases de certa posició social atès que de cases modestes i senzilles no en consta documentació. El 8 de febrer de 1348 havent sorgit una controvèrsia per una paret mitgera entre les cases del mercader Pere sa Vila i el seu veí Pere de *Quadrís*, amb la intervenció de dos picapedrers convingueren refer la paret amb pedra de Rafalbeig.⁹

El dia 16 de desembre de 1391 Francesc des Bou, paraire, encarregava per a la seva casa del carrer de Bonaire a Joan Sanxo, picapedrer, la construcció de *quoddam gradarium de lapidibus de Raffalbeyt*. Dita escala havia de fer-se com la del veïnat Pere sa Font.¹⁰

⁵ ACM, Prot. 14.540, s/f. Document transcrit i publicat per Gabriel LLOMPART, *Miscelánea documental de pintura i picapedreria medieval mallorquina*, Palma, 1999, p. 58. Citat anteriorment per M. DURLIAT, *Op. cit.*, p. 152.

⁶ En una relació de pedreres del segle XIX ja no s'esmenta. Ramón SÁNCHEZ CUENCA, «El manuscrito inédito de Agustí Frau sobre las canteras mallorquinas conservado en el archivo de la Societat Arqueològica Lul·liana», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (en endavant, *BSAL*), núm. 67, (2011), p. 269-277.

⁷ Isabel GARAU LLOMPART, *El 'Pont de Súrria': un ejemplo de construcción medieval (1420-1421)*, Palma, 1990, p. 38.

⁸ ACM, Prot. 14.561, f. 117. G. LLOMPART: *Miscelánea documental...*, p. 64.

⁹ ACM, Prot. 14.558, sense foliar. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 66-67.

¹⁰ ACM, Prot. 14.804, sense foliar. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART: *Miscelánea documental...*, p. 77.

El 25 de gener de 1437 Pere Boff, picapedrer, reconeixia tenir en comanda 31 lliures a Pere Vicens, picapedrer, *per duodenas lapidum de Raffalbeg oneratorum in barcha ad rationem decem solidorum*.¹¹

Del 18 de febrer de 1440 data el contracte entre Huguet Barxa, imagineire, i Bartomeu Pons picapedrer, i Ferrer Miró mercader, per fer unes obres a casa d'aquest. Els picapedrers s'obligaven a *desfer l'arch e tornar-lo fer [...] de pedra blancha de Port Alt e polir aquell e endarocar la tàpia qui és de sots l'arch. A més, fer hun portal al mangador per entrar en la sala e hun portal per entrar en la despensa e tapar lo qui hi és de pedre de Port Alt. També farien una finestra ab dues coronas e alsarem aquella paret ab son entaulament per agolar la cuberta qui si ha a ffer de la dita pedre de Port Alt ab sitis en la dita finestra. És cert que en les obres que s'havien de realitzar en aquesta finestra de l'alberg de Ferrer Miró també s'empraria en una part pedra de Rafalbeig. I encara, som tenguts fer les colones de pedre de Muro*.¹²

Les reformes al quart recinte de la murada es portaven a terme de manera molt freqüent tant per la ruïna dels principals trams del mur, com per l'amenaça del perill exterior. El 26 de maig de 1451, en un adob concret, la porta de Santa Fe, els picapedrers Antoni Prats i Pere Monserrat tenien la llibertat de tallar la pedra on volguessin sempre que fos pedra de Rafalbeig.¹³

El 23 d'agost de 1454 el mestre picapedrer Guillem Vilasclar signava un conveni amb els jurats pel qual es comprometia a fer una reforma al moll i a la porta de Santa Catalina on havia de col·locar uns graons que havien de ser *de set en vuyt palms de lonch de pera de Raffalbeyt de les plasses forts e dos palms de ampla e hun palm e mig d'alt*.¹⁴

Guillem Vilasclar el dia 11 d'abril de 1459 va acceptar prendre part en la reparació dels arcs que aportaven l'aigua de la síquia de la ciutat a la porta del Sitjar. Entre altres feines, havia de distribuir sis arcades o anells de bona pedra de Rafalbeig.¹⁵

El dia 11 de juny de 1460 els jurats tornaven a signar un altre contracte amb el mestre Vilasclar per reparar el peu de la porta de Santa Catalina. En concret, les cantonades de la bestorre de la porta s'havien desfet i necessitaven *dues dotzenes de*

¹¹ ARM, Prot. P-271, f. 40r-40v.

¹² ARM, Prot. M-277, f. 61v-62r. Document transcrit i publicat a Maria BARCELÓ CRESPI, «Nous documents sobre l'art de la construcció», *BSAL*, núm. 59, (2003), p. 222-223.

¹³ ARM, EU 9, f. 43. Document citat a Maria BARCELÓ CRESPI, «Adobs en la murada de la Ciutat de Mallorca (1450-1500)», *BSAL*, núm. 45 (1989), p. 161. També a Maria BARCELÓ CRESPI i Guillem ROSSELLÓ BORDOY, *La ciudad de Mallorca. La vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval*, Palma, 2006, p. 62.

¹⁴ ARM, EU 10, f. 48r. Document citat a M. BARCELÓ, «Adobs en la murada ...», p. 157.

¹⁵ ARM, EU 11, f. 124r. Document transcrit i publicat per Antoni PONS, «Menestralia. IV», *BSAL*, vol. XXXI (1962), p. 317-318. Citat per Maria BARCELÓ CRESPI, «Notes sobre els Vilasclar, picapedres», *BSAL*, núm. 49 (1993), p. 131. També a M. BARCELÓ i G. ROSSELLÓ BORDOY, *Op. cit.*, p. 421.

*gresons qui haien vuyt palms de lonch e dos palms de ampla e hun palm e mig de alt tot palm de Montpellier e los dits gresons sien de pedra de Reffalbeyt.*¹⁶

El 8 de gener de 1464 els jurats proposaven al Consell la reparació de la porta de Santa Catalina. Hi intervindria, entre altres picapedrers, en Cristòfol Vilasclar el qual aportaria 50 graons i 12 dotzenes i mitja de pedra de galga de Rafalbeig que es pagaria a raó de 19 sous la dotzena.¹⁷

El 1465 Guillem Vilasclar portà endavant la reconstrucció del pont d'Inca. En els capítols consta *que lo mestre sia tengut de fer lo dit pont de pedra del Coll d'en Rabassa o de Rafalbeyt.*¹⁸

El 10 de desembre de 1467 Cristòfol Vilasclar cobrava 8 lliures, 10 sous i 4 diners per haver col·locat dos peus de pedra de Rafalbeig en una paret d'una casa anomenada del molí, en el recinte del castell reial de l'Almudaina, per un altre peu en una paret prop de la cuina dita del governador i per fer de nou els fogons de la mateixa.¹⁹

El 3 de febrer de 1468 els jurats signaven un contracte amb els picapedrers Bartomeu i Pere Cifre per adobar un trast del mur que era caigut entre la porta del Sitjar i la porta Plegadissa, sota la direcció de Mateu Forcimanya. El contracte contemplava, entre altres punts, que els dits picapedrers havien de treballar amb pedra de Rafalbeig.²⁰

Pere Cifre i Bernat Marsà, picapedrers, el 29 de gener de 1473 convenien amb els jurats fer un peu en el mur entre les portes de Sant Antoni de Pàdua i del Temple. Hi destaca que el material sigui de bona pedra picada de Rafalbeig.²¹

Del 20 de març de 1476 data un contracte entre el mercader Manuel de Pau Pardo i el picapedrer Gregori Galmés per fer unes obres a casa del primer. Entre altres coses, Gregori havia de fer *en la dita sala al costat de la dita xamaneya hun portal ançe de paner o redó qui hisque a la cuyna de pedra blanca o de Reffelbeix maya prima alegidora la dita pedra e lo dit portal per lo dit Manuel Pardo. E més haze a ffer hun altre portal de pedra blanca en la dita sala en lo entrant de aquella en aquel loch hon sta are lo portal de la dita sala de amplària de VII palms.*²²

El dia 3 de febrer de 1480 els picapedrers Martí i Amador Creix, pare i fill, i els mercaders Manuel i Lluís de Pau Pardo subscrivien un contracte per tal que els primers realitzessin unes obres a la vinya dels Pardo. Entre les obres a dur a terme

¹⁶ ARM, EU 12, f. 12v. Document citat a M. BARCELÓ, «Adobs en la murada...», p. 157.

¹⁷ ARM, EU 12, f. 10. Document citat a M. BARCELÓ, «Notes sobre els Vilasclar...», p. 137.

¹⁸ Maria BARCELÓ CRESPI, «Per lo pont d'Inca novament fahedor'. Ruina y reconstrucción de un puente mallorquín (1465)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 23 (1993), p. 54; Maria BARCELÓ CRESPI, «Semblança de Guillem Vilasclar», a *I Jornades d'Estudis Locals de Felanitx*, Felanitx, 2001, p. 38-48.

¹⁹ ARM, RP 3.578, f. 51v i ARM, RP 3.577 f. 51v-52r. Document citat a M. BARCELÓ, «Notes sobre els Vilasclar...», p. 136.

²⁰ ARM, EU 13, f. 101r. Document citat a M. BARCELÓ, «Adobs en la murada...», p. 159-160.

²¹ ARM, EU 15, f. 29r. Document citat a M. BARCELÓ, «Adobs en la murada...», p. 162.

²² ARM, Prot. P-428, f. 27r-27v.

hi havia una escala *la qual haurà nou pams d'ample e los scalons tots de una peca de dita mida e ab lo ranblador de peces grans ensembs ab quatre babions e ab totes les altres coses necessàries [...] e de bona pedra de Rafalbeix. I també tants portals e finestres e ximeneres e archs com los dits Manuel e Luís de Pau Pardo voldran e eligiran e en aquells lochs ho part hon per ells los serà manat e axí mateix prometem fer cantonades altes e baixes payments e parets allà hon los serà manat per CXXV dotzenes de bona pedra de Rafalbeix.*²³

Un altre exemple d'ús de la pedra de Rafalbeig el trobem en les obres realitzades a casa del cavaller Pere Joan Albertí pel picapedrer Antoni Sagrera el contracte de les quals es signà el 3 d'octubre de 1480. La pedra de Rafalbeig s'empraria en la confecció d'un arc i un portal.²⁴

Val a dir que en les obres, almenys les documentades, la pedra emprada no únicament tenia una sola procedència, sinó que podia provenir de varies pedreres segons el que millor convenia. Així, un exemple entre moltíssims, el trobem en la construcció d'un carner a la capella de Sant Nicolau de la Seu de Mallorca per a la confraria dels xarquesos, el contracte del qual data del 29 d'octubre de 1461. Signaven el contracte Pere Montserrat i Mari Pou, picapedrers d'una part, i Martí Bartomeu i Jaume Llobet en nom dels sobreposats de la confraria. El païment del carner es construiria amb pedra de Rafalbeig *excepto lapide porte dicti carnerii quod habeat esse lapidis de Santanyi*. El preu seria de 15 lliures i 10 sous a pagar en tres terminis, el darrer acabada l'obra.²⁵

Un altre cas, del 3 de juny de 1486, assabenta que Antoni de Galiana, donzell, encomanava unes obres per fer a casa seva a Pere Cifre, picapedrer.²⁶ S'obraria: una escala *de pedra picada e seran los scalons de pedra de Raffelbeyt de larch de nou palms e mig tots de una pessa, la volta serà de pedra blanca de Portalt, lo rembador de pedra de Luchmaior boxellat; la naya de pedra picada complida seran les coses de pedra de Raffelbeyt lo rembador de pedra de Luchmaior larch de la naya de pedra blanca de Portalt tot ben acabat; hun arch de sota la cuyna serà de pedra blanca de Portalt ben acabat; hun arch de sota la cuyna serà de pedra blanca de Portalt ben acabat; hun arch de pedra picada de Raffelbeyt bona.*

Igualment, el 13 de juny de 1496 els sobreposats del gremi dels ferrers acordaven amb Pere Alzines, picapedrer, la construcció del cor de la capella de Sant An-

²³ ARM, Prot. C-110, f. 36r-36v. Document transcrit i publicat a M. BARCELÓ, «Nous documents...», p. 231-232.

²⁴ ARM, Prot. B-107, f. 37r-38r. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 84-85. Reproduït també a Gabriel LLOMPART, «Sagrèria menor», *BSAL*, vol. XXXIX (1983), p. 421-422.

²⁵ ARM, Prot. F-125, f. 184r-184v. Document transcrit i publicat a Maria BARCELÓ CRESPI, «Nous documents sobre l'art de la construcció III», *BSAL*, núm. 65 (2009), p. 244.

²⁶ ARM, Prot. M-431, f. 117r-118v. Document citat a Maria BARCELÓ CRESPI i Guillem ROSSELLÓ BORDOY, *La casa gòtica a la ciutat de Mallorca*, Palma, 2009, p. 68-69

dreu.²⁷ Entre algunes de les obres per realitzar s'esmentaven: *hun arc ascassà anse de paner de pedra blanca del castell de Bellver*, uns empits, una escala i arrambador de la mateixa pedra; al peu del dit arc *una picha per tenir la aygo beneyta de pedra de Sentenyí*; el trespol seria de *payment de Rafalbeig*.

El pedrenc de Santanyí

Dins la grandíssima varietat de maresos cal destacar el pedreny o pedra de Santanyí. El seu aprofitament ve d'enrere en construccions d'edificis notables tant a Mallorca com també a Nàpols i a altres indrets.²⁸ Diversos autors com ara Joan Binimelis, Álvaro Campaner, l'arxiduc Lluís Salvador d'Habbsburg, Bernat Vidal, Gabriel Llompart, Marcel Durliat, entre altres, s'hi han referit.²⁹ Durliat en diu: «la cèlebre pedra de Santanyí, la més apreciada de tota l'Illa per la seva finor i resistència».³⁰

En els llibres d'obra de la Seu de Mallorca consten, evidentment, les despeses en la compra de pedra. El 1368 Jaume Mates amb Jaume Simó, picapedrers, i en Cervià, barquer, anaren a cercar bona pedra *per a als pilars* per la costa de Santanyí i de Campos. Hi estigueren tres jorns.³¹

El Llibre de fàbrica de la Seu de 1389 informa de l'arribada a peu d'obra, entre les quals seguiren les remeses de pedra provinents de la costa santanyinera, de Port Alt, de Felanitx i de cala Vinyes.³²

El 1390, i en relació amb les obres de la catedral, consten les despeses de Pere Morei, que anà a la pedrera de Santanyí per tallar pedres d'imatges del portal nou. Es pagà per dos dies de la bèstia amb què hi anà a raó de 4 sous i 6 diners el dia. També es pagà a un tragner de Santanyí que s'emportà *los contramolos* que mestre Morei envià als mestres de la pedrera de Santanyí.³³ El 18 d'agost i el primers dies de setembre, es pagava per dues barques carregades de pedra de Santanyí tallades per Guillem Marc, un dels picapedrers proveïdors de l'obra. Tota aquesta pedra anava dirigida a les obres del portal del Mirador.

²⁷ ARM, Prot. P-391, f. 81r-84. Document transcrit i publicat a M. BARCELÓ, «Nous documents... III», p. 247-249.

²⁸ El rei Martí l'Humà el 14 d'abril de 1406 manava que li trametessin mil mitjans de pedra de Santanyí per a l'obra que feia en el seu palau de Barcelona. Miquel FULLANA i LLOMPART, «Un pedreny mallorquí famós», *BSAL*, vol. XLI, (1985), p. 20.

²⁹ Miquela DANÚS BURGUERA, *La vila de Santanyí i el seu terme. Estudi històric (1391-1479)*, Palma, 1990, p. 69-70; Maria BARCELÓ CRESPI i Miquela DANÚS BURGUERA, «Algunes dades sobre la pedra de Santanyí», a *Actes de les I Jornades d'Estudis Locals de Santanyí*, Santanyí, 2015, p. 419-440.

³⁰ Marcel DURLIAT, *L'art en el regne...*, p. 151-152.

³¹ Pablo PIFERRER i José Mª QUADRADO, *Islas Baleares*, Palma, 1969, p. 420.

³² J. SASTRE, *La Seu de Mallorca...*, p. 168-171.

³³ P. PIFERRER, J. M. QUADRADO, *Op. cit.*, p. 420.

El 9 de desembre de 1499 Gabriel Sant Martí, picapedrer, reconeixia als sobreposats del gremi dels ferrers haver rebut 34 sous, de major quantitat, per *illis duabus fenestris quadratis cum bocellis quas ego ex lapide ville de Sancto Agnino feci* per a la capella de Sant Andreu on els ferrers tenien la seva seu sota l'advocació de Sant Eloi.³⁴

El 1508, en la relació de despeses de materials i mà d'obra, de les obres d'una casa (el document no especifica quina), es pagaren 2 lliures i 8 sous per *IIII pedres de Santanyi per la finestra del studi*.³⁵

En una altra ocasió Bernat Castanyer, de Sóller, el 24 de març de 1509 reconeixia deure a Bartomeu Pagès, notari, 9 lliures pel preu de la compra que li féu de *unum portal de lapidibus de Sancto Anyino in quo sunt XIII volsos et XI pecie de peus drets*. Prometia pagar dita quantitat la propera festa de Sant Andreu.³⁶

El 12 de juny de 1509 es redactava el contracte entre Antoni de Verí, ciutadà i doctor en lleis, i Sebastià Isern, picapedrer. N'Isern es comprometia, entre altres coses, a fer *un gentil portal de studi de pedra de Sanctagní ab les armes dalt que tendran dos àngels oletons y les altres pessas obrades al hacustumat* i, a més, *una finestra qui respondrà a la carrera e serà de pedra de Sanctagní ab tot son compliment*.³⁷

Val a dir que la qualitat de l'anomenada pedra de Santanyi també era apta per a la construcció de canals de reguiu, piques i altres com es comprova en les dades que segueixen:

En el contracte establert el 1479 entre els picapedrers de Sóller Vicenç Despuig i Bartomeu Castanyer, i Francesc Aixaló, donzell, els primers es comprometien a fer *una cèquia de canals de pedra de la pedrera de Sentayí, bona e stanya* a la possessió del donzell situada prop del coll o estret de Valldemossa.³⁸

A l'inventari de Daniel Pou, picapedrer, constava *una pica de pedre de Sanctagní de larch circha VI palms y de ample de circha III palms la qual lo dit defunct havia trete en la carrere derrere Sanct Domingo de la casa havia venuda a la beguine Bergue. Atrobí en los levadors d'en Pere Joan parayre qui sta en la plaça del Mercat una piqua de pedre de Sanctany de tenor de circa sinquante quarters la qual lo dit defunct de mentre vivia li havia comanada*.³⁹ A l'encant que seguí a l'inventari, el 17 de setembre de 1528, Francesc Riera, apotecari, es féu per 3 lliures amb *una pique de pedre de Santany de tenor de circa sinquanta quarters*.⁴⁰

³⁴ ARM, Prot. P-394, f. 247v-248r.

³⁵ ARM, Prot. R-573, f. 212r-213v. Document transcrit i publicat a M. BARCELÓ, «Nous documents... I», *BSAL*, vol. 59 (2003), p. 237. Citat a M. BARCELÓ i G. ROSSELLÓ, *La casa gòtica...*, p. 139.

³⁶ ARM, Prot. M-597, f. 21r-21v.

³⁷ ARM, Prot. M-734, f. 82r-82v. Document transcrit i publicat a M. BARCELÓ, «Nous documents... I», p. 242-243.

³⁸ ARM, Prot. M-251, f. 38r-38v. Document transcrit i publicat a M. BARCELÓ, «Nous documents... I», p. 230.

³⁹ ARM, Prot. S-635, f. 217r i 218r. Maria BARCELÓ CRESPI, «Daniel Pou, lapiscida (? -† 1528)», *Randa*, Miscel·lània Gabriel Llopart/1, núm. 61 (2008), p. 93-101.

⁴⁰ ARM, Prot. P-686, f. 204r.

Altres pedreres

El 10 de març de 1503 consta que Berenguer de Santacília era propietari d'una casa a la vila de Porreres a l'entrada de la qual hi havia *dotza pedres de Campos per obrar*.⁴¹

L'ofici del trencador de pedra va tenir certa importància a Muro. Queden testimonis de grans pedreres, almenys per al segle XV, d'on s'extreien els anomenats mitjans, com és ara les de Son Font, Son Morei, Vinromà o la de Sant Antoni.⁴²

És sabut que la pedra de Bellver no era de bona qualitat i per això a l'hora de construir el castell (justament damunt la pedrera) part dels carreus que serviren per a l'edificació eren extrets de pedreres properes a la Ciutat com la de Port Alt o la de la Porrassa des d'on eren transportats en barca fins a un portitxol construït expressament prop de la torre d'en Carròs i des d'allà eren pujades fins al castell per traguers i bastaixos, molts d'ells esclaus musulmans.⁴³

El 5 de novembre de 1439 Cristòfol Vilasclar signava un contracte amb els defenedors de la mercaderia pel qual es comprometia a entregar, abans de la propera festa de Pasqua, la pedra necessària per tal que Guillem Sagrera pogués fer el trespol de la llonja, pedra que provindria de Morneta (Binissalem). El 13 de febrer de l'any següent, una vegada complit aquest comès, reconeixia haver rebut 15 lliures pel valor de la pedra entregada.⁴⁴

Propietaris

Hi havia professionals de la construcció que tenien pedreres en propietat d'on extreien la matèria primera per al seu treball.

L'inventari *post mortem* de Pere Mates, picapedrer, del 20 de novembre de 1358, esmenta pedreres ubicades al Cap Enderrocat (reben el nom de Pedrera Blanca, Pedrera Major i una altra que abans havia estat de Bernat Sabet, picapedrer), dues a Rafalbeig (que abans havia explotat en Martinet) i a Port Alt la pedrera La Cova i altres que abans havien pertangut a en Martinet, a Domingo Saltamata i a en Pasqual. Per treballar-les comptava amb la mà d'obra d'esclaus, fins a vint-i-sis entre els quals hi havia dues dones. Eren moros, algun negre i majoritàriament grecs. A la pedrera s'ocupaven de diferents feines: tretze talladors de pedra, set car-

⁴¹ ARM, Prot. M-612, f. 89r.

⁴² Gabriel ALOMAR I ESTEVE i Ramon ROSSELLÓ I VAQUER, *Història de Muro*, III, Muro, 1990, p. 93-94.

⁴³ Jaume SASTRE MOLL, «El Llibre d'Obra del castell de Bellver (1309-1310)», *BSAL*, núm. 63 (2007), p. 173.

⁴⁴ A. FRAU, «La lonja de Palma», *BSAL*, vol. I (1885), p. 2. També *BSAL*, vol. II (1886), p. 3-4. Document citat a M. BARCELÓ, «Notes sobre els Vilasclar...», p. 134.

regadors, dos picapedrers i un fuster a més de les dues dones i d'un altre que feia d'hortolà. La pedra que s'extreia era treballada en el mateix indret: galga (pedra de mur), redona (per a cobriment), capitells, permòdols. Així s'amuntegava la pedra disposada a ser carregada en les embarcacions cap al seu destí. Posseïa barques pròpies: la barca Sant Antoni de quatre remes i una quarta part d'una barca de ribera de nom Santa Catalina.

El mestre Mates disposava d'un magatzem en el *darassanal* del Jonquet a mitges amb Pere Andreu a més del gènere que tenia sota la murada a la plaça de la Portella, a la vora de ca seva. Entre el gènere destacava gran quantitat de pedra de Santanyí, justament on no tenia pedrera. Tal vegada, es demana Gabriel Llopart, si Mates devia ser revenedor de pedra a més d'un dels destacats constructors del moment.

A l'inventari, interessantíssim, consta una relació de deutors del difunt que li havien comprat material de construcció. Entre ells, particulars que havien adquirit pedra per a les seves cases però també la parròquia de Sant Nicolau, els frares de Sant Domingo, els jurats de Mallorca... Jaume Mates va ser *capità e obrer major* de la obra de la vila d'Alcúdia per orde reial datada el 18 de març de 1358 i també obrer major de la Seu.

Posseïa tres cases, dues a la Portella d'en Fusser (també anomenada Portella del Paborde) i una altra al carrer de na Salada, al centre de la ciutat. A més un hort prop de la murada del Temple, una vinya en el Coll d'en Rebassa i un magatzem a la drassana del Jonquet.⁴⁵

Sovintejava la creació de societats per a l'explotació d'una pedrera integrades per varis picapedrers. El 12 de desembre de 1406, Pere Arbós, Pere Massot, Antoni Oliver i Miquel Jordi, tots ells picapedrers, es posaven d'acord per explotar una pedrera (el document no indica quina). S'estipulaven detalls com el capital, el lucre, etc.⁴⁶

D'altra banda les pedreres de Port Alt, almenys una part, pertanyien al convent del Carme. Un pregó del dia 5 de gener de 1419 prohibia que ningú gosés tallar o fer tallar pedra *en la padrera de Port Alt la qual és del monastir de madona Sancta Maria del Carma de Mallorques* baix pena de 25 lliures.⁴⁷

Curiosament a l'hora d'emprar pedra per a les obres de la capella de Sant Abdon i Sant Senèn en dit convent carmelità, varen recórrer a les pedreres que s'explotaven baix del castell de Bellver. Així el 19 d'abril de 1460 el picapedrer Bartomeu Pons prometia *stindere et portare hinch ad XV dies junii proxime vobis dictis Francisco,*

⁴⁵ Gabriel LLOPART, «Pere Mates, un constructor y escultor trecentista en la Ciutat de Mallorca», *BSAL*, vol. XXXIV (1973), p. 93.

⁴⁶ ACM, Prot. 14.676, s. f. Document transcrit i publicat per G. LLOPART, *Miscelánea documental* ..., p. 81.

⁴⁷ ARM, AH 422, 189. Document publicat per P. A. SANXO, «Sobre Portals (1419, 5 gener)», *BSAL*, vol. XXIII (1931), p. 183.

⁴⁸ ARM, Prot. F-78, f. 43v.

*Ruberto et Silvestro ad oppus cappelle Sanctorum Abdon et Nen ad januam ecclesie beate Marie de Carmello ut dicta cappella construhitur quinquaginta dotzenas lapidis de galgua petrarie infra castrum de Bellver versus Portupinum meis expensis. Desconeixem el perquè. Per la seva banda, nos dicti operarii promittimus vobis are et solvere pro dicta lapide stindenda et portanda quinquaginta quatuor libras hoc modo videlicet de presenti decem libras et portata tercia parte dictarum lapidarum solvemus terciam partem residui dictarum LIIII librarum et portato alio tercio solvemus aliam terciam partem et portatas dictis lapidibus integriter solvemus totum residuum dictarum LIIII librarum.*⁴⁸ Un dels testimonis del contracte d'aquesta càrrega era Martí Creix, picapedrer.

El dimarts dia 24 de gener de 1492 Antoni Rigo, picapedrer, prometia pagar a Gaspar Tomàs, donzell, 12 dotzenes o més de pedra de galga *in pedraria* d'Huguet des Mas a raó de 17 sous la dotzena. Un dels testimonis era Mateu Llobera, picapedrer.⁴⁹

Els Vilasclar foren una nissaga de picapedrers molt relacionats amb la família dels Sagraera. A l'inventari de béns de Guillem Vilasclar, escripturat pel notari Miquel Abellar el dia 28 d'agost de 1475, consta que posseïa una pedrera situada al Cap Blanc amb una casa on es trobaren dos tallants; una altra pedrera amb una casa (barraca) a la marina de Felanitx on hi havia un mall gros de ferro i un perpal; i una altra casa a Rafalbeig.⁵⁰

Els trasts

Les pedreres eren organitzades a partir de trasts que explotaven els picapedrers més importants del moment. Adesiara als inventaris de picapedrers es poden observar notícies sobre cases existents a les diferents pedreres que tenien sota el seu empiriu.

El mestre Pere Estrader, picapedrer, a 1 de les calendes de gener de 1347, cedia a Nicolau Barbut i a Domingo Barberà, picapedrers, un trast per tallar pedra a la seva pedrera de Cap Enderrocat. Per cada dotzena de pedra de galga carregada a barca els donaria 3 sous i 2 diners.⁵¹ El mateix Pere Estrader el 15 d'abril de 1362 era qui comprava a Berenguer Fiol, picapedrer, un trast de la pedrera del Cap Enderrocat.⁵²

⁴⁸ ARM, Prot. M-436, f. 10r.

⁴⁹ G. LLOMPART, «Sagraeriana...», p. 427-428; M. BARCELÓ, «Notes sobre els Vilasclar...», p. 133-137.

⁵¹ Gabriel LLOMPART, «Maestros albañiles y escultores en el medioevo mallorquín», *BSAL*, núm. 49 (1993), p. 255-256.

⁵² ARM, ECR 380, f. 278. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 70.

El 8 de juliol de 1347 Jaume Sequet, picapedrer, reconeixia que aquell mateix any havia comprat de la vídua de Guillem Careta la meitat d'una pedrera en el lloc de Rafalbeig i que l'altra meitat corresponia a Pasqual Sanglada, també picapedrer.⁵³

El 20 d'agost de 1400 Joan Sanxo, picapedrer, passava comptes amb els seus socis que compartien un trast a la pedrera de Rafalbeig.⁵⁴

El dilluns 5 de desembre de 1446 Joan Espanyol i Antoni Negre eren elegits *prohòmens e vesadors de las pedreres [...] los quals vaian a las dites pedreres per veure e reconèixer les differències que seran entre los dits picapedrers per rabó dels trasts a quiscun de aquells assignats servada la forma e ordinació de lurs capitols del dit ofici.*⁵⁵

El divendres 17 de juliol de 1472 testava Bartomeu Servera, picapedrer. En el seu testament llegava a Joan Gost (?), familiar i deixeble seu, *illas domos meas quas habeo in lapidicinis de Reffalbeig e del cap Enderrocat ad suas voluntates quodquidem lagatum sibi facio sub hac condicione que predicti pater meus et Barnardus Marza mei compater et uterque eorum vita dum taxat eorum durante in ipsis domibus usum et habitacionem habeant.* A Joan Gost (?) li deixava tots els seus estris, formadors, un tallant i un escaire. També li traspassava alguns objectes d'aixovar domèstic com un matalàs, un travesser, un parell de llençols, dues tovalloles, un cobertor i *quoddam cubile.* Tot plegat fa pensar que els talladors de pedra residien, encara que temporalment, a la pedrera. En foren testimonis els companys picapedrers Bartomeu Clar i Bernat Marçà.⁵⁶

El 1499 Bernat Galiana, picapedrer, venia a Bartomeu Catany, també picapedrer, tot l'empriu i drets que tenia *discaricandi, ponendi et tenendi lapides in quadam parte cuisdam platee scituate extra muros presentis civitatis vulgariter dicte del Molí de Vent de misser Castanyer quondam et in quadam domo constructa ibidem supra mota dicti molendini.* Igualment li venia el dret de carregar pedra tant a les seves pedreres de Rafalbeig com de Cap Enderrocat. La dita casa pagava cens de 4 sous als hereus d'en Castanyer i confrontava aquesta part de la plaça i casa amb un trast de Daniel Pou, picapedrer, amb la mar, amb un trast dels germans Macià i Tomàs Saguals, picapedrers, i amb el descarregador de dita plaça. El preu de tot plegat era de 6 lliures.⁵⁷

El 20 d'octubre de 1508 els jurats de la Universitat i Regne de Mallorca enviaven una missiva als sobreposats de l'ofici dels picapedrers en referència a l'obtenció de pedra de les pedreres de Cala Espardenya i Cala Estaló per a les obres

⁵³ ACM, Prot. 14.558, s. f. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 67.

⁵⁴ ARM, Prot. S-5, f. 10. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 79.

⁵⁵ ARM, EU 8, f. 11r.

⁵⁶ ARM, Prot. P-454, f. 163r-164v.

⁵⁷ ARM, Prot. S-633, f. 163r-164v.

del convent del Socors. La missiva exposava que el mestre Joan Serra, picapedrer, tenia necessitat d'algunes *placas* [places o trasts] *de les padreres de Cala Sperdenya y de cala Staló per obs de la obre de la ygleya del monestir de Nostre Done del Socors y de la casa del dit covent la qual obre ha cessat dies ha y cessa de present a causa de no haver pedra*. Alhora afegia que el gremi concedís, com més aviat millor, al mestre Serra *la plaça que los anys passats fonch donada a mestra Daniel Pou lo qual iuxta los capitols de offici de vosaltres ell era tingut en solar dins quatre anys y ha passat circha més de VIII anys que no-y ha toquat sinó sols scurada la dita plaça sens après haver tallat en aquella pagant ell emperò les despeses que vosaltres conaxereu haurà fetes en lo scurar la dita plaça com per çervey de Nostra Dona axí sia stat desliberat*. Els jurats insistien que s'assignassin dites places o trasts *una en la Cala Sperdena per son master propri segons és permès per los dits capitols de vostre offici y una altre en cala Staló per obs de la casa del dit monestir de Nostra Dona assignant dites plasses en loch ha hom ab poques despeses se pugan scurar, tallar y carregar*.⁵⁸

El treball a la pedrera

El treball es realitzava a cel obert formant escalons que encara avui resten com a testimonis en el litoral. Les roques extretes es depositaven en llocs de fàcil accés des d'on s'embarcaven i es transportaven al mercat de pedra o directament a les obres si aquestes es localitzaven prop de la línia de costa.

A la pedrera de Rafalbeig, potser una de les més actives, Pasqual Sanglada, picapedrer, a mitjan segle XIV hi tenia alguns homes que treballaven per a ell i que també eren picapedrers. El 30 de gener de 1344 Marimon de Vilamajor venia a Pasqual dotze dotzenes de pedra maresa de galga de la pedrera de Rafalbeig al preu de 7 sous la dotzena i, alhora, s'obligava a portar-les al moll o a la Portella d'en Fusser i descarregar-les a terra amb les despeses al seu càrrec. El 8 de febrer de 1345 era Pere de Puig, picapedrer qui treballava a la pedrera de Rafalbeig per a Pasqual Sanglada. Pere es comprometia a tallar pedra de galga per 3 sous la dotzena les quals *vobis tradendas ad carricatorium dicti loci, caricatas in barcha meis missionibus*. D'altra banda, Pasqual li havia de pagar 6 sous i mig a la setmana *pro provisione mea*.⁵⁹

El primer dia de l'any 1348 Pere Estrader contractava a Nicola Barbut i Dominico Barbarani, picapedrers grecs habitants en el moment a la ciutat de Ma-

⁵⁸ ARM, EU 25, f. 390v. Document citat a M. BARCELÓ CRESPI i G. ROSSELLÓ, *La Ciudad de Mallorca...*, 124.

⁵⁹ ACM, Prot. 14.561, f. 117. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 64.

llorca, per tal que treballessin en el seu trast de la pedrera del Cap Enderrocat tallant pedra de galga. Per cada dotzena de pedres de galga posades en barca, els prometia pagar-los 3 sous i 2 diners que cobrarien en rebre-les n'Estrader. Entre les condicions cal remarcar que les eines les posarien els treballadors i que si els grecs deixessin el treball, sense causa justificada, haurien de pagar 6 lliures.⁶⁰

El mateix Sanglada també participava en l'explotació de la pedrera del Cap Enderrocat. El 19 de febrer de 1346 hi treballaven per a ell Bernat Tallada i Bartomeu Vinyoles, picapedrers. Ambdós, venien a Pasqual vuitanta dotzenes de pedra maresa de galga, pedra blanca, a raó de 3 sous cada dotzena. Això sí, l'havien de traslladar al carregador i posar-la en una barca.⁶¹

Els picapedrers, que tallaven la pedra a les pedreres sovint disposaven d'una caseta on guardaven les eines necessàries per al seu treball. Així, el 20 de gener de 1407 Arnau Colomer, picapedrer, feia venda a Pere Estrader, del mateix ofici, de *quadam covam sive posada per me edificatam in loco dicto de Rafalbeyt, cum ianuis per me ipsa factis, causa claudendi et custodiendi aynes et arreus de frangendo lapides*. Aquesta «posada» confrontava amb altres com eren la de n'Arbós i la d'en Bosch a més de garrigues i la vorera de mar.⁶²

Havent sorgit una qüestió o contrast entre els picapedrers, *padreras havents en lo loch de Reffalbeyt sobre certs talls de pedres, scombres e altres coses*, els jurats elegiren com a àrbitres Francesc Roig i Galceran Tomàs, ciutadans. Per posar-hi fi i per manament dels jurats, Guillem Sagrera i Jaume Mates, picapedrers i sobreposats del dit ofici, anaren a dites pedreres i escoltaren les raons de les parts implicades. El diumenge 11 de març de 1442, *hora de vespres del dit dia*, en l'església de Nostra Dona del Carme, se'n féu pública la sentència.⁶³

La sentència proveïa i declarava tot un seguit de punts envers les feines i el manteniment de les pedreres. Els punts eren:

- Les places o trasts de deu galgades de llarg i set d'ample havien de començar a descombrar-se abans de la festa de Pasqua prop vinent sota pena de 20 sous. Altres abans, de la festa de Sant Miquel del mes de setembre sota pena de 60 sous i eren les places de Jaume Fàbregues, de Guillem Vilasclar, de Joan Miquel.

⁶⁰ ACM, Prot. 14.558, f. 42. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 66.

⁶¹ ACM, Prot. 14.561, f. 194v. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 65.

⁶² ACM, Prot. 14.706, s. f. Document transcrit i publicat per G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 80.

⁶³ ARM, EU 7, f. 83r-85r.

- En Joan Creix havia d'escombrar i assolar *en lo front de la mar* en la manera i pena abans dita.
- Mestre Huguet, Antoni Prats, Pere Cuberta havien de fer el mateix.
- Ningú no podia haver plaça en els talls més amunt al costat de la plaça d'en Mates, però si alguns havien de mester pedra de malla prima per fer algunes obres senzilles, calia demanar llicència als sobreposats perquè al contrari incorrien en pena de 20 sous.
- En Mates mateix no podia tallar en el seu trast fins que les places més avall fossin assolades tret que hagués de mester pedra de malla prima, previ consentiment dels sobreposats i sota la dita pena.
- La plaça que havia presa Miquel Jordi, menor de dies, sobre la que ja tenia, en endavant ni ell ni altre podria tallar sota pena de 60 sous. Sí que ho podria si l'escombrava en el termini d'un any.
- Si algú volia plaça havia de posar-se d'acord amb els sobreposats.
- En Llorenç Vilasclar i en Buffí havien d'escurar i netejar el canal que havien reblert sobre i davant la plaça del païment aviat i sota pena de 20 sous en el cas de no fer-ho.
- Guillem Vilasclar havia de treure la pedra rebla en terra la qual havia llençada a la plaça del païment en el termini de vuit dies primers vinents sota pena de 20 sous.
- Antoni Costa i Pere Montserrat havien d'escurar i netejar el canal i plaça d'en Miquel Jordi dins vuit dies sota la pena de 20 sous.
- Joan Sunyer i Pere Noguera havien de llevar el claper i terra la qual era llançada sobre el tall de la plaça de Bernat Torrella en el termini de quinze dies sota pena de 100 sous. En Sunyer tres parts i en Noguera dues parts.
- A les pedreres de Port Alt, a la cova que havia caigut en Sunyer i en Noguera podien tallar pedra però que s'havia de llançar la terra i escombres en lloc que no fes perjudici a ningú, sota pena de 20 sous.
- En Noguera ha d'escurar tot i quant ha reblert en les pedreres de Port Alt especialment la plaça de la Verge Maria de la Seu, a coneguda dels sobreposats i dins el termini de dos mesos baix pena de 60 sous.
- Atès que Jaume Mates havia renunciat a treballs i drets que tenia en la cova, tothom que hi volgués tallar ho podia fer.

El 2 de gener de 1448 Antoni Jordi, teixidor, administrador dels béns del seu germà el picapedrer Miquel Jordi, difunt, venia a Antoni Català i a Jaume Alòs una casa de la dita heretat *scituatam in termino de Capocorp in locho vocato lo Cap Enderrocat et in locho de la pedrera*. La casa confrontava amb la dita pedrera *et cum sisterna cuiusdem pedrera*. El preu era de 3 lliures, certament molt poca cosa. Cal pensar que es tractava d'una caseta com tenien altres picapedrers. Una clàusula de l'acta de venda estipulava que Antoni Jordi *retineo emprivium pro Nicholao Jordi*

nepote meo filio et herede dicti Michaelis Jordi et pro me itaque in dicta domo possimus tenere unam clavem. A més, que si Nicolau volgués recuperar la casa ho pogué fer restituint les 3 lliures.⁶⁴

A partir de 1406, quan comença el segon període de construcció de la Seu, les circumstàncies econòmiques van permetre una activitat constructiva més fluïda. Un grup d'obrers feia feina a l'obra i un altre grup treballava a les pedreres. Primer calia fer una prospecció al litoral per localitzar una bona pedrera i de fàcil accés. Els trencadors hi construïen una barraca, potser de pedra i càrriix, i un carregador. A la pedrera explotada pels trencadors de la Seu també hi havia un home amb un carro tirat per una bístia, que transportava els blocs extrets de la pedrera fins al carregador i, a més, ajudava a estibar-los a les barques.⁶⁵ Entre l'instrumental que empraven hi havia les escodes, els tascons, els malls i els parpals.⁶⁶

Per al cas de l'obra de la Seu resulta interessant conèixer tota l'organització del treball a la pedrera. Els mestres directors de l'obra sovint s'hi desplaçaven per inspeccionar la feina dels picapedrers i mudar els torns. Els mestres alhora podien enviar-hi motlles i contramotlles que els piquers utilitzaven com patrons de tall. Els sotsobrer de l'obra controlava tots aquests desplaçaments que, sens dubte, comportaven despeses. Si la pedrera era pròxima a Ciutat, com la de Port Alt, la despesa no era gaire. Ara bé, per als casos de Santanyí i Felanitx tot resultava més complex. Així, calia llogar una casa on vivien els picapedrers si és que no n'hi havia a la pròpia pedrera. De Ciutat se'n portaven aixovar per cuinar, roba, ferramenta per tallar la pedra... De vegades acudien al governador per què els amparés a l'hora de transitar els carros fins als carregador, pagar indemnitzacions pel mal que feien a certes terres de conreu pel pas dels carros, etc.

El dimarts dia 9 de desembre de 1506, els mestres Jeroni Ferrer, Sebastià Pou i Andreu Serra, sobreposats de l'ofici de picapedrers i guixers, juntament amb Tomàs Seguals i Joan Serra, prohoms en el dit ofici aquell any, congregaren consell de tots els mestres picapedrers, o la major part d'aquells, en la casa anomenada de l'obra de la Seu per tractar sobre uns capítols *de un privilegi havia fet impetrar lo dit Seguals*. Tots plegats acordaren i pactaren *ab lo dit Seguals los fasse venir un privilegi en lo qual sien loats, assignats et firmats per la maiestat del rey nostre senyor los capítols deval scrits*. Aquests capítols poden resumir-se així: a) poder portar armes ofensives i defensives; b) qualsevol estranger que vingués a fer feina a la Ciutat no podia exercir-la abans de pagar 20 sous d'entrada a la caixa de la confraria i l'almoïna corresponent; c) que cap mestre donàs feina a un estranger si no havia pagat els dits 20 sous; d) qualsevol trencador de pedra estava obligat a pagar mitja al-

⁶⁴ ARM, Prot. M-171, f. 4r.

⁶⁵ J. SASTRE, *La Seu de Mallorca...*, p. 192-193.

⁶⁶ Jaime SASTRE MOLL, «Canteros, picapedreros y escultores en la Seo de Mallorca y el proceso constructivo (siglo XIV)», *BSAL*, núm. 49 (1993), p. 82-83.

moina a la confraria, és a dir, un diner cada diumenge. A més *el trencador de pedra qui tallarà o trencarà pedra de cala de Vinyes fins a Rafalbex y en les pedreres de Ponent del cap Enderrocat no puxen trencar ni tallar pedra sens que no sien sota mestre de dit art de picapeders*, per tal d'evitar molts abusos per desconexença de la qualitat de la pedra; e) qualsevol mestre del dit art de picapedrers *e obrés de vila qui ferà feyna en la part forana sia tengut de pagar a la dita confraria axí com los altres confreres qui en la ciutat fan feyna*. Sembla que fou Tomàs Seguals l'encarregat de fer arribar a la cort aquests capítols perquè fossin revisats.⁶⁷

Transport i indrets de descàrrega

El transport del material, pesat i poc manejable, destinat a la construcció a la Ciutat de Mallorca es feia habitualment per mar per tal de reduir despeses fins al moll o a la Porta de la Portella atès el mal estat dels camins interiors. La situació de les pedreres prop de la mar afavoria el transport de les pedres destinades a les obres. Per al cas del castell de Bellver eren traginades fins a la petita cala de Portopí i també se'n descarregaren ran de la torre d'en Carròs, entre Portopí i la ciutat.

L'accés a les pedreres litorals no era fàcil. En concret, la de Rafalbex està a uns 160 m. sobre el nivell de la mar i encara avui s'hi accedeix des de terra amb dificultat.

Entorn de la Portella d'en Fusser,⁶⁸ les autoritats locals havien establert tota una organització laboral per tal de rebre i distribuir el material petri per a les diferents obres de la ciutat de Mallorca. Ran de la Portella hi havia un veritable mercat en el mateix lloc de desembarc de la pedra.

El 18 de febrer de 1319 els picapedrers Pere de Pedrós i Jaume Vernera treballaven a la pedrera de la Porrassa i trencaven *centum duodenas lapidum* que eren portades amb barca a la ciutat.⁶⁹

Marimon de Vila Major, picapedrer, el 1344 venia a Pasqual Sanglada, també picapedrer, *duodecim duodenas lapidum maresie de galga de petraria videlicet de Rafalbeit*, les quals prometia *aportare et tradere seu tradi facere ad mollum maris vel ad Portellam vocatam d'en Fusser*.⁷⁰

Els anomenats carregadors eren els indrets de la costa on arribava la pedra des de la pedrera per embarcar-la. El 4 de novembre de 1426 el lloctinent Llätzer de Loscos manava al batle de Santanyí que, a petició de Guillem Sagrera, mestre de les obres de la Seu, el qual feia tallar pedra, ordenés als propietaris de les finques

⁶⁷ ARM, Prot. S-885, f. 7v-9v.

⁶⁸ M. BARCELÓ i G. ROSSELLÓ, *La Ciudad de Mallorca...*, p. 303.

⁶⁹ G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, p. 58.

⁷⁰ G. LLOMPART, *Miscelánea documental...*, 1999, p. 64.

que deixassin passar les bísties i els carros que transportaven pedra al carregador doncs en Sagraera els satisfaria els danys que es poguessin produir.⁷¹

El divendres 29 de desembre de 1453 Tomàs Pardo, mercader, i Miquel Marquès, propietari d'un lleny de nom Sant Antoni *nunc in portu Maioricarum*, noliejaven dita embarcació amb sis homes entre mariners i servicials a Antoni Prats, picapedrer. Pardo i Marquès prometien partir el dilluns primer vinent cap a Rafalbeig i embarcar trenta dotzenes de pedra més o menys. Una vegada carregat el lleny anirien dreta via cap a Eivissa on la descarregarien i el vaixell tornaria a Mallorca. Antoni Prats prometia donar de nòlit 14 sous i 8 diners per dotzena de pedres.⁷²

És certament curiosa una deixa de Miquel Ballester, picapedrer, consignada en el seu testament escriturat el 5 de maig de 1482 davant el reconegut notari Joan Porquer: *Item lego amore Dei monasterio Beate Marie Angelorum decem duodenas lapidum videlicet dotzenes del Cap Enderrocat et quinquè duodenas de Refalbeig, alatas in loco de la Portella, ubi lapides discaricari solent*. Sens dubte, la pedra es destinaria a les obres d'aquest convent de franciscans fora murada que es trobava en ple procés d'edificació.⁷³

El 1499 Bernat Galiana, picapedrer, venia a Bartomeu Catany, també picapedrer, tot l'empriu i drets que tenia *discaricandi, ponendi et tenendi lapides in quadam parte cuisdam platee scituatè extra muros presentis civitatis vulgariter dicte del molí de vent de misser Castanyer quondam et in quadam domo constructa ibidem supra mota dicti molendini*. Igualment li venia el dret de carregar pedra tant a les seves pedreres de Rafalbeig com de Cap Enderrocat. La dita casa pagava cens de 4 sous als hereus d'en Castanyer i confrontava aquesta part de la plaça i casa amb un trast de Daniel Pou, picapedrer, amb la mar, amb un trast dels germans Macià i Tomàs Saguals, picapedrers, i amb el descarregador de dita plaça. El preu de tot plegat era de 6 lliures.⁷⁴

El dilluns 7 d'octubre de 1504 l'esmentat Tomàs Seguals, prometia a Joan Riera, prevere sotsoperari de la Seu, portar-li *de illa pedre que dicitur del cap d'en Feliu ad opus fabric dicte ecclesia ad rationem terdecim librarum la barcada portam in terra*.⁷⁵

A l'inventari de Tomàs Seguals del 1513 es computaren, entre moltes altres coses, dues barcades de pedra *las quals són stades venudes a diversos preus* i una *barcha de ribera de port de XII dotzenes de pedra mitgensera*.⁷⁶

⁷¹ ARM, AH 107, f. 243v-244r. Document citat a Miquela DANÚS, *La vila de Santanyi i el seu terme. Estudi històric (1391-1479)*, Palma, 1990, p. 70.

⁷² ARM, Prot. B-81, f. 133r.

⁷³ G. LLOMPART, «Sagraeriana...», p. 42-424.

⁷⁴ ARM, Prot. S-633, f. 21r-21v.

⁷⁵ ARM, Prot. C-265, f. 46v.

⁷⁶ ARM, Prot. T-497, f. 162. Maria BARCELÓ CRESPI, «Tomàs Seguals (? - †1513) i Macià Seguals (? - †1515) *lapisidaes*», *BSAL*, núm. 64 (2008), p. 223-246.

És important remarcar la feina dels traginers en el transport del material des de la pedrera al carregador, amb el carro i les bèsties. Sembla que no es pagava per viatge sinó per dotzenes de peces transportades o bé per unitat si eren molt pesades i voluminoses i gairebé sempre ells posaven el mitjà de transport. El cost variava segons la distància i la complexitat (pes, volum).

Igualment s'ha de contemplar la tasca desenvolupada per barquers, bastaixos i mossos d'obra. La feina de tots ells permetia que la pedra arribés a peu d'obra.

Exportació de pedra

No tota la pedra provinent de la ruralia de l'Illa era emprada a la ciutat.

L'eixida de Mallorca de Guillem Sagrera obligat per les diferències econòmiques amb els defenedors de la mercaderia va deixar inacabada la llonja nova, emperò la proposta formulada pel monarca, Alfons el Magnànim, de participar a les obres del Castell Nou de Nàpols donà una singular importància al pedreny extret de la pedrera de Cala Sa Nau. És gràcies a l'estudi de Joan Muntaner que podem saber moltes dades sobre la preparació de la pedra, com havia de ser tallada, mides i destinació expressa del lloc on s'havia de col·locar al castell napolità. Cosa que fa pensar que les recomanacions i ordres del mestre felanitxer eren seguides de prim compte pels picapedrers de l'empresa familiar dels Sagrera.⁷⁷

Unes poques mostres basten. De manera especial a partir del pas de Guillem Sagrera a Nàpols el transport envers Itàlia es convertí en cosa habitual bé salpant les naus des de Porto Petro o bé des de Ciutat:

El 4 de febrer de 1447 la Procuració Reial pagava 15 lliures a mestre Guillem Sagrera, picapedrer, per 11 pedres de Santanyí, de diverses formes, i eren per enviar a Nàpols, reclamades pel rei.⁷⁸ El 3 de novembre del 1450, 109 lliures i cinc sous a Antoni Sagrera i Cristòfol Vilasclar, picapedrers de Mallorca, per nou barcades de pedra que havien tallada a la pedrera de Felanitx per al Castell Nou de Nàpols a raó de 30 lliures per barca.⁷⁹ Donava 9 lliures a Lleonard Forest, patró de barca, per tres viatges de pedra de Felanitx traginades del lloc anomenat Cala Sa Nau al port de Porto Petro i d'allí posada a la nau de Martí Gual, mercader que es trobava en el dit port per portar-la a Nàpols.⁸⁰ Igualment, es pagaren 25 lliures i 10 sous a Domingo, genovès, patró de barca; d'una part 22 lliures i 10 sous per una barca de pedra de Felanitx, des de Cala Sa Nau al moll de Ciutat,

⁷⁷ Juan MUNTANER BUJOSA, «Piedra de Mallorca en el Castel Novo de Nápoles. Datos para la biografía de Guillermo Sagrera», *BSAL*, vol. XXXI (1962), p. 615-630.

⁷⁸ Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Noticiari de Felanitx, 1228-1588*, Felanitx, 1997, p. 140.

⁷⁹ Ramon ROSSELLÓ VAQUER: *Noticiari de Felanitx, 1228-1599*, Felanitx, 1997, p. 143. Citat a M. BARCELÓ, «Notes sobre els Vilasclar...», p. 134.

⁸⁰ Ramon ROSSELLÓ VAQUER: *Noticiari de Felanitx, 1228-1599*, Felanitx, 1997, p. 143.

i per altra part 3 lliures per fer descarregar la dita pedra que s'havia de trametre a Nàpols.⁸¹

El 10 de maig de 1469 Cristòfol Vilasclar reconeixia que el mercader Joan Bartomeu li havia pagat 320 lliures corresponents al preu de 135 peces de pedra, en aquesta ocasió de Santanyí, per a les necessitats del rei a Nàpols.⁸²

Un exemple de pedra tramesa a Nàpols. El rei Alfons, des del Castell Nou de Nàpols, el 27 d'agost de 1455 escrivia a Francesc Mir, regent la Procuració Reial en el regne de Mallorca, i li demanava: *Per ço con nos havem gran necessari de la pedra de aquí per acabar la sala major del nostre castell nou de ací, vos manam que vista la present façau tallar tota la pedra continguda en lo memorial dins la present interclús ab les mides e formes segons en aquell se conté. E tallades que sien, nolieiau qualque bona fusta o navili ab lo qual lo pus prest que puixau l-ens trametrau ací. E per res ne façau lo contrari per quant haveu cara la gràcia nostra e amau nostre servey.*⁸³ El monarca sol·licitava:

Primo XXXX peces de tres palms e mig de lonch e de ample dos e mig e de alt hun e dos terços.	XXXX peces
Item CLXX peces de lonch III palms, ample II palms, dalt hun palm e mig.	CLXX peces
Item XXXX peces de V palms e mig de lonch e dos palms e quart d'ample de galga hun palm e quart.	XXXX peces
Item XXVI peces de VII palms de lonch e de alt e de gruix III palms.	XXII peces
Item quatre peces de lonch VII palms, d'ample III, de gruix II.	IIII peces
Item X peces de lonch III palms e mig, de ample II e mig, de galga I palm e quart.	X peces
Item X peces de lonch VI palms e mig e d'ample III palms e mig de galga hun palm e quart.	X peces
Item X peces de lonch dos palms e mig e d'ample dos e mig de galga I palm e quart.	X peces
Item una pece de tres palms e quart de cintel redona a mola de galga lo dit palm.	I peça
Item XV peces de lonch III e d'ample dos e mig de Gruix II palm.	

Tots aquests palms s'entenen de Nàpols.

⁸¹ Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Noticiari de Felanitx, 1228-1588*, Felanitx, 1997, p. 143 i 144.

⁸² Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Cronicó felanitxer*. Apèndix. S. XIII-XVI, Felanitx, 1986, p. 69. Citat a M. BARCELÓ, «Notes sobre els Vilasclar...», p. 134.

⁸³ ARM, RP 44, f. 100r. Document publicat i transcrit per J. MUNTANER, «Piedra de Mallorca...», p. 615-630.

Preu de la pedra

Com és obvi el preu oscil·lava depenent de varies circumstàncies com és ara el tamany i la qualitat del material. A tall d'exemple, a les obres del castell reial de l'Almudaina de Ciutat, la pedra maresa es pagava de 5 a 9 sous la dotzena; la pedra de Santanyí a 30 sous; la pedra de Sa Porrassa a 6 sous i 6 diners. Per a les portes i finestres, es va emprar una pedra blanca venuda també a 6 sous i 6 diners. També s'esmenten la pedra de canals per a les canalitzacions al preu de 12 a 15 sous la dotzena, i la pedra de païment de 6 o 7 sous.⁸⁴

El detallat estudi de la construcció del pont de Súrria (1420-1421), sobre el torrent de Bàrbara en el camí de Lluçmajor ja molt prop de la Ciutat, ha permès conèixer, entre altres coses, els material fets servir i el preu. Així, s'emprà marès comprat a la Portella a 18 sous la dotzena amb un cost de 54 lliures i 16 sous; dos tipus de pedra de Rafalbeig, entre altres.⁸⁵

A finals del segle XV el moll i altres infraestructures de la ciutat necessitaven una intervenció urgent. En la reforma del moll Tomàs Seguals fou un dels proveïdors de pedra. Així el 28 de març de 1495 cobrava 40 lliures, 7 sous i 6 diners per quaranta-set dotzenes de pedra i una pedra mentre que el 23 de juny següent percebia 46 lliures i 3 sous *per reble* i altres 20 lliures sense especificar concepte. La pedra es comprava a dotzenes o a barcades.⁸⁶

D'altra banda en relació a l'ofici de conrear la pedra, el dilluns 7 d'octubre de 1504, Tomàs Seguals prometia a Joan Riera, prevere sotsobrer de la Seu, portar una càrrega de pedra *de illa pedre que dicitur del cap den Feliu ad opus fabricae dicte ecclesie ad rationem terdecim librarum la barcada*, portada a terra.⁸⁷

Fiscalitat

El 1419 el governador Olfo de Pròxida, a instàncies dels frares carmelitans dictava el següent pregó: *Ara oiats que mana a tot hom generalment lo noble mossèn Olfo de Pròxida cavalier, conseller del senyor rey e governador del regne de Malorques que alguna persona de qualsevol ley, condició o stament sia no gos o presumisca tallar*

Als llibres del Reial Patrimoni existeixen cinc memorials que transcriu Muntaner Bujosa. El que reproduïm ocupa les pàgines 424-625.

⁸⁴ M. DURLIAT, *L'art en el regne...*, p. 152.

⁸⁵ Isabel GARAU LLOMPART, *El pont de Súrria: un ejemplo de construcción medieval (1420-1421)*, Palma, 1990, p. 40.

⁸⁶ Pablo CATEURA BENNASSER, *La reforma del muelle de la Ciudad de Mallorca (1494-1495)*, Palma, 1984, p. 28.

⁸⁷ ARM, Prot. C-265, 46v. Citat a Maria BARCELÓ CRESPI, «Notes sobre alguns picapedres a la Mallorca tardomedieval», *BSAL*, núm. 56 (2000), p. 113.

*o fer tallar pedra en la pedrera de Port Alt, la qual és del monestir de madona Sancta Maria del Carme de Malorques. E assò, sots pena de XXV liures dels béns de cascun dels contrafents, havedores sens tota gràcia e mercè.*⁸⁸

Pel 1433 el lloctinent, per mitjà d'un pregó, prohibia descarregar o carregar en el moll o pont de fusta de la mercaderia, edificat a la ribera de la mar davant la llonja, pedres ni altres coses sense pagar el dret de vectigal de mercaderia, exceptuant pedres que fossin en servei de les obres de la llonja o del Col·legi de la mercaderia.⁸⁹

⁸⁸ Antoni PONS, *Libre del Mostassaf de Mallorca*, Palma, 1949, p. 296.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 298.